

GÜNÜMÜZ EDEB KIRIM TATAR TÜRKÇES BA LAMINDA SUDAK A IZLARI

*Niyar QURTB LAL**

ÖZET

Kırım yarımadasının co rafi konumundan, burada ya anan tarihsel süreçlerden dolayı bölgede Türk dilinin hem Kıpçak, hem O uz lehçeleri kök salabilmi tir. Bu durum yarımada da birbirinden oldukça farklı diyalektlerin konu ulmasına sebep olu turdu u gibi, günümüz edebi Kırım Tatarcasına da etkisini göstermi tir. Ara tırmalarımızın amacı, günümüz edebi Kırım Tatar Türkçesi ba lamında Sudak a ızlarının günümüzdeki durumunu incelemektir. Çalı mamızda önce Edebi Kırım Tatar Türkçesinin geli me sürecine de inilmi , daha sonra Kırım yarımadasında konu ulan Kırım Tatar Türkçesi diyalektlerinin sınırları belirtilmi tir. Çalı manın sonunda Kırım'ın güney-do u bölgesinde yer alan ve yakla ık üç yüz yıla yakın do rudan Osmanlılar tarafından yönetilen Sudak bölgesi a ızlarının özelliklerini belirten 1944 Sürgünü sonrasına ait yazılı ve sözlü kaynaklar örnek gösterilmi tir.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatar Türkçesi, Diyalektler, Sudak A ızları.

SUDAK DIALECTS ON THE BASIS OF CONTEMPORARY LITERARY CRIMEAN TATAR TURKIC

19

ABSTRACT

Due to its geographical location and the historical process it has gone through, both Kipchak and Oghuz dialects of Turkic have taken roots in the Crimea peninsula. This very fact has not only led to the use of a great variety of dialects but also to an influence on the contemporary literary Crimean Tatar. The aim of the present paper is to study the current situation of Sudak dialects on the basis of literary Crimean Tatar Turkic. In the paper, the development process of literary Crimean Tatar Turkic has been studied and then the borders of the dialects spoken in the peninsula of Crimea have been established. At the end the paper, written and oral sources which show the characteristics of Sudak Dialects, a region in the South-east of Crimea and was under the sovereignty of the Ottoman Empire for about three centuries, and belong to the post-1944 Exile were given as samples.

Keywords: Crimean Tatar Turkic, Dialects, Sudak Dialects.

* Ö r. Grv. Dr., U ak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Ça da Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, U ak-TÜRK YE, E-posta: qirimqoz@yahoo.ca.

Giri : Edebi Kırım Tatar Türkçesinin Geli mesi

Günümüzde Edebi Kırım Tatar dili olarak tanınan Kırım Tatar Türkçesi Kıpçak ve O uz Türkçelerinin karı mı ile olu an bir dildir. Edebi Kırım Tatarcası Türk dili lehçeleri tasnifinde kuzey-batı (Kıpçak) grubunda yer alsa da Kıpçak dilleri arasında en O uzla mı , dolayısıyla Türk Dili lehçeleri içerisinde en karı ık dildir. Bu durum Kırım Türklerini meydana getiren farklı dönemlerde farklı Türk kavimlerinin Kırım topraklarında yerle meleriyle yakından ilgilidir. Kırım'daki Türk kavimlerinin varlı ı kendisini en azından VI. yüzyılda Hazarlar döneminde gösterir. Daha sonra Kırım'a gelen Peçenekler, Kıpçaklar, Anadolu Türkleri (Selçuklular ve Osmanlılar) Kırım'ın etnik ve kültürel yapısındaki en önemli etkiyi yapmaya ba armı lardır.

Elimizde belgelerin güvenilir ve ele tiri yayınlarının eksikli i nedeniyle Kırım'da konu ulan Türk dilinin tarihi süreci günümüzde pek ara tırlanamamaktadır. Fakat ula abildi imiz bazı eserler bu co rafyada konu ulan dil hakkında, bu dilin hususiyetleri konusunda bize bazı ipuçları vermektedir. Örne in ünlü air Halil O lu Ali (XIII - XIV. yy.) Kırımlı Mahmud'un "Yusuf u Zeliha" eserini Anadolu Türkçesine aktarırken eserde kullanılan dile "Kırım dili" ve "De t dili" adını vermektedir¹. 1303 yıllarında Alman ve talyan din adamları tarafından Hıristiyan dinini yaymak amacıyla Kırım'da Latin harfleriyle tanzim edilen *Codex Cumanicus* Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçaklardan derlenen bir eser olarak Kırım'da XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın ba nda konu ulan Kıpçakçayı en iyi temsil eden yazılı bir belgedir. Bu anıtın dilini inceleyen Kırımlı Türkolog Bekir Çobanzade, eserin Kırım Tatarcasının Kıpçak diyalektine, Kumuk, Karaçay ve Balkar Türkçelerine yakın bir lehçede yazılmı oldu u sonucunu çıkarmı tır.² XIII. asrın ikinci yarısında birçok Selçuklu Türkünün Altın Ordu hâkimi Berke Han'ın te vikiyle Kırım'a yerle ti i dikkate alınırsa yarımada Kıpçak Türkçesinin yanı sıra en azından bir konu ma dili olarak Eski Anadolu Türkçesinin de kullanıldı ı³ anlaşılmaktadır.⁴

Kırım'da XIV. yüzyılda resmi yazı malarda kullanılan dili Altın Ordu döneminde Harezm yazı dili gelene inin tesiriyle, Kıpçak lehçesi temelinde yazılmı diplomatik belgeler temsil etmektedir. Daha sonraki dönemde Kırım'da yazı ma dili olarak kullanılan Türkçeyi Kırım Hanlı ı zamanına ait resmi belgeler yansıtmaktadır. Bu dönemden muhafaza edilmi ilk diplomatik kaynak 1453 yılında Hacı Giray Han tarafından yazılan bir yarlıktır. Polonyalı Türkolog Prof. H. Jankowski'nin belirtti ine göre bu yarlıkta kullanılan Kırım Tatarcası birkaç slâmi terim hariç, kuzey-batı (Kıpçak) dilleri ile birçok ortak özellikler ta rımakta, fakat kesinlikle güney-batı (O uz) dillerinden farklı olup tipik bir güney-do u Türkçesidir. 1469 ve 1475 yıllarında Mengli Giray Han tarafından yazılan mektuplarda slâmi terimlerin daha geni kullanılması dı nda yine aynı dil kullanılmı tır.⁵

1475 yılında Kırım Hanlı ı'nın Osmanlı himayesine girmesi ile birlikte bölgede kullanılan dilin statüsü de belirlenmi tir. Bundan sonra özellikle Osmanlı Sultanlarına hitaben yazılan diplomatik kaynaklarda Osmanlı Türkçesine a ırlık verilmi tir. Altın Orda Devleti zamanında yapılan anla ma gere ince Cenevizlilerin yerle ti i sahil kesiminde yakla ık üç yüz yıl do rudan Osmanlılar tarafından yönetilecek Kefe sancakbeyli i kurulunca ve bu topraklara Anadolu'dan pek

¹ "Bu kitabı dönderen/Kırım dilin gideren/ Türkî dile getüren/ Çok zahmet görme diyu// Ol Halil o lu Ali/ Yedi divandur eli/ Ol düzdi Türkî dili/ De t dilinden dönderü (bk. "Kırım Türk-Tatar Edebiyatı", **Türkiye Di ndaki Türk Edebiyat Antolojisi**, C. 13, Kültür Bakanlığı ı, Ankara, s. 242.

² Bekir Çobanzade, **Qırım Tatar İmiy Sarfı**, Qırım Ükümet Ne riyatı, Aqmescit 1925, s. 180.

³ Kemal Özcan, "Kırım Hanlı ı'nın Kurulu Süreci: Yarımada Tatar Hâkimiyetinin Tesisi", **Karadeniz Ara tırmaları**, S. 5, Bahar, 2005, s. 28.

⁴ Yunus Emre'nin eserleri Kırım'da tam olarak ne zamandan beri söylenmeye ba landı ı bilinmemekle beraber günümüz Kırım Tatarları tarafından bu eserlerin bütün canlılı ı ile söylenmesi köklü bir gelene in göstergesi olmalıdır.

⁵ Henryk Jankowski, **Jezyk Krymskotatarski**, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie "Dialog", 2010, s. 34.

çok insan yerle tirilince Osmanlı varlı ı Kırım topraklarına iyice sinmi tir. Kırım Hanlı ı'nın Osmanlı'ya ba lanmasıyla birlikte bu topraklarda Kıpçak lehçesi konu ulsa da yarımada Osmanlı Türkçesi daha kültürlü ve edebi dil sayılmakta idi. Bu dönemden sonra Kırım'da yazılan edebi eserlerde Osmanlı Türkçesinin etkileri hızla arttı. Buna ra men, Samoyloviç'in de belirtti i gibi XVII. yüzyılının sonuna kadar, Kırım Hanlarının kalem odasında Cuci Ulusunun edebî gelene i tamamen silinmemi tir.⁶ Örne in XVII. yüzyılın yarısında sveç Kral ailesine Saray'dan Kırım Tatar hanımları tarafından yazılan mektuplarda Osmanlıcanın yanında Kıpçakça ve Altın Ordu (Ulu Orda) kalem odasının eski gelene inden miras kalan (*barça* 'hepsi' *tu manımız a tu man bol aysız* 'dü manlarımızın dü manı olacaksınız' gibi) bazı ekiller kullanılmaktadır. Prof. Jankowski'nin tahminine göre Kırım'da Kıpçak-O uz dilli ortam tam bu dönemde ortaya çıkmı tir.⁷ Kırım yarımadası her ne kadar iki idari bölümden yönetilse de, Kefe eyaletinde ve Kırım hanlı ı topraklarında ya ayan insanlar arasında sıkı ba lar söz konusudur.⁸ Bu da Kıpçak ve O uz lehçelerinin yo un bir biçimde etkile im halinde olmaları için iyi bir ortam olu turmu tur. Örne in, Bekir Çobanzade'nin belirtti i gibi Kırım Tatar Türkçesinde *murun*, *müyüz*, *moyun*, *mıyık*, *ma ak* gibi *m* ünsüzü ile ba layan kelimeler Osmanlı Türkçesinin etkisiyle artık *b* ünsüzü ile ba lamaktadır: *burun*, *boynuz*, *boyun*, *bıyık*, *ba ak*.⁹ Ukraynalı Türkolog Bu akov'a göre Kırım yarımadasında Farsça kökenli *köy* terimi 1475 yılında Kırım'ın Osmanlıların hâkimiyetine geçmesinden sonra kullanılmaya ba lamı tir.¹⁰

Kırım'da Osmanlı hâkimiyeti 1769-1774 Türk-Rus sava ı sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona ermi tir. Artık Osmanlı'nın himayesinde olmayan Kırım Hanlı ı 19 Nisan 1783'te Çariçe Yekaterina tarafından yayınlanan bir manifesto ile ortadan kalktı , Kırım Hanlı ı toprakları ise Rusya mparatorlu una ilhak edilmi ti. Bu döneme kadar dillerini ve edebiyatlarını daha çok Osmanlı Türkçesi tesirinde geli tiren Kırım Tatar Türkleri bundan sonra bir "Karanlık Yüzyıl"ın içine sürüklenmi lerd i. Bu dönemde Rus mparatorlu u tarafından uygulanan siyaset Kırım yarımadasını Kırım Tatar Türklerinden arındırmak yönünde olmu tur. Arkası kesilmeyen göçlere maruz kalan Kırım Tatarlarının ço unlu u Osmanlı topraklarına yerle mek için vatanlarını terk etmi , Kırım'da kalanlar ise XIX. yüzyıl boyunca Rus mparatorlu unda uygulanan en sert Ruslaştırma siyasetine tabi tutulmu lardı.¹¹ 'Kırım'ın Ruslar tarafından i gal ve Kırım Hanlı ı'nın ilga edildi i 1783'ten sonraki yüz yıllık tecrit dönem içinde Kırım'da Kırım-Tatar yazı diliyle kaleme alınmı hemen hemen hiç bir eser yoktur.'¹² Rus mparatorlu u tarafından Kırım Tatar Türklerine yönelik uygulanan bu siyaset kar ısında, 1795 yılında Fransa'nın ba kent i Paris'te

⁶ A. N. Samoyloviç, "K istorii krımskotatarskogo literaturnogo yazıka", **zbranniye trudı o Krıme**, (2000), Simferopol: "Dola", 1927, s. 189.

⁷ Bilgin, bu dillerin akrabalı ını ve benzerli ini de nazarda tutarak Kırım'da diglossia durumunun ortaya çıkt ını bile tahmin etmektedir. Bkz. Henryk Jankowski, **age**, s. 35.

⁸ Yarımada, Osmanlı egemenli ine girdi i dönemden itibaren, sahil kesiminde kurulan Kefe sancakbeyli i içinde yer alan; Kefe, Azak, Taman, Ker , Su dak, Mankub kazalarını kapsayan bölge ile hanlı ın idaresindeki topraklardan olu maktaydı. Yönetimsel olarak farklılıklar gösterse de bu iki bölge, iç içe geçmi sosyal ve ekonomik yapısı ile bir bütünlük arz etmektedir. *Kırım Hanlı ı Kadı sicilleri*'ndeki pek çok davada bunu görmek mümkündür. Kefe eyaletinde ya ayan bir kimsenin davası hanlı a ba lı kadınlıklarda görü ülüp çözümlenebiliyordu. Aynı ekilde tersi durum da söz konusuydu. Bu ilikiler yuma ında yarımadaı sosyal ve ekonomik açıdan bir bütün halinde dü ünme faydalı olacaktır (bk. s. 172, BIYIK, Ömer. 2007. Osmanlı yönetiminde Kırım (1600-1774) Doktora tezi, danı man: M. Akif Erdo ru. T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Ça Tarihi Anabilim Dalı, zmir.)

⁹ Bekir Çobanzade, **Qırım Tatar İm-i Sarfı**, (Haz.: Nariman Seyityahya), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 76-77.

¹⁰ V. A. Bu akov, "Semantiçeskiy analiz krımskih oykonimov s topoformantami *-sala*, *-köy*, *-el/-eli* i affiksom *-lar* ~ *-ler*", **Sovetskaya Tyurkologiya**, S. 2, 1989, s. 40.

¹¹ Alan Fisher, **Kırım Tatarları**, (ngilizceden Çev: E ref B. Özbilen), Selenge Yayınları, stanbul 2009, s. 118.

¹² Kenan Acar, **Kırım Bekir Sıdı Çobanzade (Dilcili i ve Edebiyat Ara tırmacılı ı)**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 791, Ankara 2001, s. 12.

Fransa Parlamentosu kararıyla açılan Do u Dilleri Enstitüsünün ders programında Osmanlıca, Arapça, Farsça ve Malaycanın yanı sıra Kırım Tatar Türkçesinin de yer alması dikkate de erdir. Kırım'daki geleneksel slami okullar “mekteb-i sıbyanlar” ve medreselerde ana-dilinde okumayazma ö reten dersler mevcut de ildi. 1830'larda Kırım'ın bazı medreselerinde tarih, aritmetik ve astrolojinin okutuldu u görölse de, ileriki dönemlerde geleneksel mekteplerde genellikle *dini a ırlıklı* e itim verilmekte idi¹³. 1827'de Akmesic Gimnaziyumu bünyesinde açılan Rus Okulunda Tatar dili ö retimine ba latılması için 1840'lı yıllarda Tatarca ders kitaplarının hazırlanması tavsiye edildi i bilinmektedir.¹⁴ Bu mesele Kırım Tatar Türkçesinin edebi ekli Kırım Tatar Türkçesinin güney (O uz) diyalektine mi, yoksa kuzey (Kıpçak) diyalektine mi dayanmalı sorusunu gündeme getirse de yarımada bir kültür dili olarak Osmanlı Türkçesi kabul edildi i anla ılmaktadır. 1883 yılının Nisan ayında Kırım'ın Bahçesaray ehrinde yayınlanmaya ba layan me hur “Tercüman” gazetesinin kurucusu smail Gaspralı'ya göre (1851-1941) Kırım Tatar Türkleri bütün dünya Türkleriyle beraber sadele tirilmi Osmanlı Türkçesine dayalı ortak bir edebi dil kullanmalıydı. smail Gaspralı'nın fikrince sadele tirilmi Osmanlı Türkçesine Kıpçak Türkçesinden alınan kelimelere de yer verilmeliydi. Aydın “Tercüman” gazetesinde ve di er eserlerinde kullandı ı kalemle dilde birlik fikrini kuru kuruya savunmadı ını, aynı zamanda uygulanması mümkün oldu unu göstermi tir¹⁵. Yine aynı dönemlerde Kırım'da ya ayan birçok air ve yazar da eserlerini Kıpçakça özelliklerin a ırlıkta oldu u çöl (Kuzey) ivesinde yazmı tir¹⁶. Özellikle 1915'te sava dolayısıyla Türk – Rus ili kilerinin kopması nedeniyle sonraki yıllarda Kırım'da yerli dile dayanan bir edebiyat do maya ba lamı tır. 1913 yılında ders kitabı olarak yayınlanan Y. Bayburtlı'nun kitabı aslında Osmanlı Türkçesi ile yazılsa da, daha sonraki dönemlerde hazırlanan ders kitapları artık Kırım Tatar Türkçesiyle yayınlanmı tır. 1924 yılında Akmesic'te geçirilen ve ilk dil konferanslarından biri olan bir toplantıda Kırım Tatarlarının edebi dili Kırım Tatar Türkçesinin Orta Diyalekti esasında geli tirilece i kararla tırılmı tır. Kırım'da 1926-1941 yıllarında Edebi Kırım Tatarcası ile ilgili bir sıra ders kitabı yayınlanmı tır. Okullarda Edebi Kırım Tatar Türkçesiyle e itim verilmeye ba lamı tır. Bu dönemde tam istikrara kavu maya ba layan Kırım Tatar Türkçesi çalı malarına 18 Mayıs 1944'te son verilmi tir. Bu tarihte Kırım Tatar Türkleri Kırım topraklarından topyekûn sürgün edilmi , isimleri Sovyetler Birli inde ya ayan milletler listesinden silinmi , Kırım Tatar Türkçesi ise yok kabul edilmi tir. Sürgün edilen yerlerde tam 12 yıl kamp rejiminde ya amak zorunda kalan Kırım Tatar Türkleri 28 Nisan 1956 yılında SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu Kanununun yayınlanmasıyla Kırım'a dönü hakkı olmaksızın kamp rejiminden serbest bırakılmı lardır. Kendi kültürlerini Sürgünlükte ya atmak mecburiyetinde kalan Kırım Tatar Türkleri 1 Mayıs 1957'de Özbekistan'ın ba kenti Ta kent'te Kırım Tatar Türkçesiyle “Lenin Bayra ı” gazetesini, 1976 yılında “Yıldız” dergisini yayınlamaya ba lamı lardır. Özellikle 80. yılların sonlarından itibaren toplu ekilde Kırım'a dönmeye ba layan

¹³ Talebelerin okudu u dersler elifbe, heftiyek (Kur'anın yedide birinin okunması), ilmihal ve ibadetlerle peygamberlerin ve evliyaların hayatlarına ve faaliyetlerine dair muhtelif konulardan ibaretti (Kırımlı:29-30).

¹⁴ Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 33.

¹⁵ smail Gaspralı'nın **Frenkistan Mektüpleri** adlı eserinde geçen Kıpçakça kelimelere örnek olarak *ca* ‘genç’, *tav* ‘da ’, *cür*- ‘yürü-’, *cigit* ‘yi it’, *o a*- ‘benze-’, *cır* ‘yır’ gibi sözcükler verilebilir. (Bkz. smail Gasprinskiy, **Frenkistan Mektüpleri**, Günsel 4, 2000, s. 5-10).

¹⁶ Örne in, Üseyin Toqtar azı amil yerli Kırım Tatar a zında, Akmesic'te yeti en air Hasan Çergi Mirza ve Gaffar erefeddin de Kırım Tatar dilinde edebî eserler vermi lerdir. stanbul'da yeti en veya Osmanlı örneklerine benzer Kırım Tatar okullarında okuyan gençler eserlerinde Türkçeyi (Osmanlı Türkçesini) kullanıyorlardı. Osmanlı çı ırında eser veren bu yazarlar arasında Çelebi Cihan Numan, Cafer Seydahmet, Habibullah Odaba , Osman Aqçoqraqlı gibi adlar vardır. Ancak bu yazarların büyük ço unlu u ‘iki lehçeli’ idi. Örnek olarak, Çelebi Cihan politik ve sosyal yazılarını Türkçe (Osmanlı Türkçesi) kaleme alıyordu, fakat iirlerinde yerli Tatar a zına yer veriyordu. Bu dönemlerde Kırım Tatarlarının yazı dilleri özelli ini kaybetmi tir.

Kırım Tatar Türkleri günümüzde Kırım Tatar dillerini ya atma ve edebi dillerini standart hale getirme gayreti içerisinde.¹⁷

Kırım Tatar Türkçesinin Diyalektleri

Kırım Tatar Türkçesi ara tırmacılar tarafından genelde Kuzey (Kıpçak) diyalekti, Orta diyalekt (Tatarca) ve Güney (O uz) diyalekti ekinde üç grupta incelenmektedir. Kırım yarımadasının önemli kısmında, daha çok kır bölgesi olarak bilinen arazilerde Kuzey Diyalekti konu ulmaktadır. Kuzey Diyalekti'nin güney sınırı takriben *Bul anaq* nehrinin kuzeyinden ve *Akmescit* bölgesinin kuzeyinden geçerek – *Keşe* – *Kerç* çizgisini takip etmektedir. Güney kolu *Kikineiz*'den *Sudak*'ın do usunda *Qoz* köyüne kadar uzanan arazileri içine almaktadır. Bu iki kol arasındaki topraklarda batıda takriben *ülü* ve *Uppa* köylerinden *Markur*, *Kök Köz*, *Büyük* ve *Küçük Özenba*, *Körbek* gibi köylerden, daha sonra yukarı *Sal ır* köylerinden geçerek *Eski Kırım*'a kadar uzanan arazilerde konu ulan a ızlar Orta Diyalekti olu turmaktadır.¹⁸ Bütün bu diyalektler içinde birçok a ızlar ayırt edilebilir.

Bu a ızlar ile ilgili ara tırmalar yapan W. Radloff 1896 yılında “Kırım yarımadasının a ızları” adlı eserini yayınlamı tır. Bu eserde bilgin ayrıca Kırım Tatar Türkçesi a ızlarının tasnifini yapmaya çalı mı tır. Kırım Tatar Türkçesi a ızlarına ta bu dönemden itibaren önem verilmeye ba lamı sa da günümüzde bu konuyla ilgili yapılan ciddi çalı maların sayısı henüz pek fazla olmadı ı söylenebilir. İlk ve tek geni kapsamlı, ara tırmalara iyi hazırlanmı a ız çalı ması 1935 yılında Dmitriev'in ekibi tarafından yapılmı tı. Ne var ki, bu toplanan dil malzemelerin kaderi bilinmemektedir.

Ünlü Türkolog Doerfer Kırım Tatar Türkçesi diyalektleri çalı malarına katkıda bulunmak amacıyla 1959 yılında folklor malzemelerinin derlemesini yaparak Kırım Tatarcasının a ızlarıyla ilgili makaleler yayınlamı tır.¹⁹ Kırım Tatar diyalektleri ayrıca A. Samoyloviç, B. Çobanzade, S. zidinova, E. Mecitova gibi bilginler tarafından ara tırlmı tır. Türkiye'de 2006 yılında Ankara Üniversitesinde Leniyara Selim tarafından “Kırım Tatar Türk a ızları” ba lıklı doktora tezi hazırlanmı tır. Bu çalı mada Akmescit, Bahçesaray ve yarımadanın Güney Kıyısı bölgesinde

¹⁷ Yıllardır Rus dilinin etkisinde kalmı günümüz Kırım Tatarlarının ana dilleri - edebi Kırım Tatar Türkçelerine hâkim olmaları, aldıkları e itim, ya adıkları bölge ve ailelerine göre de i mektedir. 1944 Sürgünü öncesinde Kırım Tatar okullarında e itim alabilen insanlar genellikle edebi dile hâkimdi. Fakat çocukluklarında önce 1941'deki kinci Dünya Sava ı, daha sonra 1944'teki Sürgün nedeniyle okullarını yarıda bırakmak zorunda kalan veya hiç e itim alamayan insanlar genellikle kendi yörelerinde kullanılan a ızları konu maktaydı. Sürgünlük döneminde 1957 yılından itibaren “Lenin Bayra ı” gazetesinin, daha sonra “Yıldız” dergisinin çıkmaya ba laması, “Özbekistan Yazarlar Birli i Kırım Tatar Edebiyatı urası”, “Ta kent Gafur Gulam Ne riyatı Kırım-Tatar Yayınları Bölümü” gibi kurumların te kil olunması, ayrıca Kırım Tatarlarının yo un bulundu u okullarda seçmeli ders olarak açılacak Kırım Tatar dili ve Edebiyatı dersleri için ö retmen yeti tirmek amacıyla 1968 yılında Nizami Adına Ta kent Pedagoji Enstitüsü Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün açılması Edebi Kırım Tatar Türkçesinin geli tirilmesi için önemli rol oynamı tır. Ne var ki, sürgünlük yerlerinde baya ı da mık halde ya ayan Kırım Tatarlarının sadece bir kısmı bu imkânlardan faydalanabilmi tir. Bu insanların büyük bir kısmı günlük hayatında ailelerinde ö rendikleri Kırım Tatarcasının yöre a ızlarını kullanmakta idi. 80'li yılların sonunda Kırım'a toplu halde dönmeye ba layan Kırım Tatarlarının ekseriyeti en azından iki dilli idi. Rus dilinin etkisinde kalan bu insanların ço u Rusçaya hâkim oldukları kadar ana dillerine hâkim de ildir. Günümüzde Kırım'da Kırım Tatar Milli okullarının açılması, iki üniversitede Kırım Tatar Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin te kil olunması, Kırım Tatar Türkçesiyle bir sıra yayınların ne redilmesi, Kırım Tatarlarının sahip oldu u televizyon ve radyo programlarında Kırım Tatar Türkçesiyle hazırlanan programların yayınlanması sayesinde Edebi Kırım Tatar Türkçesinin geli mesi için son derece önemli adımlar atılmı tır. Fakat günümüzde Rus dilinin hâkim oldu u ortamda ya ayan Kırım Tatarları ana dillerinde konu urken genelde yöre a ızıyla konu maktadırlar. Bu a ızlar 1944 Sürgünü öncesinde konu ulan a ızlar kadar korunmasa da, XX. yüzyılın ba nda yapılan çalı malarda belirtilen ses, ekil, söz varlı ı özellikleri açık bir ekilde yansıtılmaktadır.

¹⁸ Henryk Jankowski, *age*, s. 43.

¹⁹ Gerhard Doerfer, *Das Krimtatarische*, 1959; J. Deny, K. Grønbech, *Das Krimosmanische*, 1959, s. 369-90; J. Deny, K. Grønbech, 1959, s. 272-280.

konu ulan a ızların ses özellikleri incelenmiştir. 2010 yılında Polonya’da Prof. Henryk Jankowski’nin «Kırım Tatar dili» kitabı yayınlanmıştır. Bu kitapta Kırım Tatar diyalektleri ayrı bir bölümde incelenmiştir.²⁰ Söz konusu eserde ilk kez Kırım Tatar Türkçesi diyalektlerinin sınırları sadece güneyden doğuya değil, aynı zamanda kuzeyden güneye doğru gösterilmiştir. Leh dilinde yayınlanan bu kitapta Kırım Tatar Türkçesi diyalektlerinin özellikleri şu şekilde gösterilmiştir:

Kırım Tatarcasının Güney Diyalekti sınırını H. Jankowski Kırım’ın güneyinde yer alan *Kikineiz*’den, yarımadanın güney doğusunda yer alan *Sudak* bölgesindeki *Qoz* köyüne kadar göstermektedir. Güney-batı Türkçesinin özelliklerini taşıyan *Kikineiz*, *Limena* ve *Simeiz* köyü a ızlarında /q/ sesinin /l/ sesine geçtiği görülmektedir. Bu a ızlarda *anda* ‘nerede’, *d ilim* ‘de ilim’, *ayırım* ‘acele ediyorum’, *ya ay* ‘ya ıyor’, *vermi ler*, *varmı lar* gibi örnekler kaydedilmiştir. Böyle örnekler *Alupka*’dan doğuya doğru sahil boyu *Yalta*, *Alu ta*’dan geçerek *Sudak* ehrinin batısında yer alan köylere kadar konu ulan a ızlarda görülmektedir. *Otuz* ve *Keşe* çevresindeki köy a ızlarına bakıldığında kuzey-batı Türkçesinin özelliklerini bu köy a ızlarından bilmaktadırlar.²¹

Baydar ovasının 12 köyünde konu ulan a ızların özellikleri birbirine yakındır. Bu a ızlarda da hem O uz, hem Kıpçak Türkçesinin unsurları bulunmaktadır. Baydar ovasının köylerinde *var-*, *ver-*, *kit-*, *qı lı a* ‘kuzeye’ gibi örnekler, ayrıca *var anda*, *qanda* ‘nerede’, *qangi* ‘hangi’ gibi örnekler kaydedilmiştir. Bu bölgede ‘o, onlar’ gibi şahıs zamirleri *u*, *ular* ekinde geçmektedir.²²

Belbek nehri civarında yer alan köylerde konu ulan a ızların dili karışık olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu a ızlarda O uzca unsurlar Kıpçakça unsurlara göre daha azdır. *Duvanköy*, *Zal A a Köy* ve *Qamı lı köy* a ızlarında ‘gitmek’ anlamında geçen *kitmek* fiili diğer köylerde (*Otarköy*) ‘*ketmek*’ olarak kaydedilmiştir. Bu köylerin hepsinde ‘*ya mur yava*’ ve *a ladi* örnekleri kaydedilmiştir. Daha güneyde yerleşmiş *Özenba* köyü a ızları da karışık değildir. Bu yörede yer alan diğer köylerin a ızlarında tespit edilen unsurlar *Belbek* nehri civarında konu ulan a ızlardaki unsurlara benzemektedir. Fakat bu a ızlarda O uzca unsurlar daha fazladır. *Qaralez* köyü a ızına bakıldığında *to ta-*; *topra* gibi fonolojik açıdan açıklaması olan örnekler haricinde /q/ sesinin korunduğu görülmektedir. Bu köyde *dügülüm* ‘de ilim’, *ol-* ‘olmak’, *ya mur yava* ‘ya mur ya ıyor’, *qayda* ‘nerede’, *kit-* ‘gitmek’, *bir yerge bar anlar* ‘bir yere gitmeleri’, *vergenler ~ bergenler* ‘vermeleri’ gibi örnekler kaydedilmiştir. *Qaralez* köyünün güneyinde yer alan *ülü köy* a ızında /q/ sesinin korunduğu görülmektedir. Bu köyde *dügülüm* ‘de ilim’, *ol-* ‘olmak’, *ya mur ya a* ‘ya mur ya ıyor’, *qanda* ‘nerede’, *kit-* ‘gitmek’, *bir yere var anlar*, *vergenler* gibi örnekler kaydedilmiştir. *ülü köy* a ızının güney batısında yer alan *Uppa köyü* a ızları *ülü köyü* a ızına yakın özellikler taşımaktadır.²³

O uz ve Kıpçak unsurlarını taşıyan a ızların sınırı haritada *Alma* nehri ile belirtilmiştir. Bu nehrin güneyinde yer alan *Bulat*, *Öte el* gibi köylerde ve *Alma* nehrinin kuzeyinde yer alan köylerde konu ulan a ızlar Kıpçakça unsurlar taşımaktadır. *Alma* nehrinin güneyinde yer alan *Qaçı* nehri civarındaki köylerde konu ulan a ızlarda ise birçok hem Ouzca, hem Kıpçakça özellikler tespit edilmiştir. Bu yüzden *Qaçı* nehrinin köy a ızları karışık a ızlar olarak kabul edilmelidir. Fakat oranına bakıldığında bu a ızlarda Kıpçakça unsurlar daha fazla tespit edilmiştir. Bu a ızlarda /y-/ sesi /c-/ ye dönüşmektedir. Köylerde *bol-*, *üy* gibi örneklerin yanında *ol-*, *ev* ekilleri de kaydedilmiştir. A ızların çoğunda ‘de ilim’ anlamında *dügülüm* ekli kullanılmaktadır. *Alma* ve

²⁰ Henryk Jankowski, age, s. 37-47.

²¹ Henryk Jankowski, age, s. 43.

²² Henryk Jankowski, age, s. 42-43.

²³ Henryk Jankowski, age, s. 42.

Qaçı nehirleri civarında konu ulan a ızlar kar ıla tırıldı ında *Alma* nehri civarında konu ulan a ızlarda *yavun yava* ‘ya mur ya ıyor’, *cıladı* ‘a ladı’, *Qaçı* nehri civarında konu ulan a ızlarda ise *ya mur yava*, *a ladı* gibi ekillerin kullanıldı ı görünmektedir. Sadece *Qalımtay* köyünde ‘a ladı’ kelimesinin hem *cıladı*, hem *a ladı* ekilleri kaydedilmi tir.²⁴

Bahçesaray yakınlarındaki köylerde konu ulan a ızlar Kıpçakça özellikler ta ısa da, Bahçesaray bölgesinde konu ulan a ızlar özel duruma sahiptir. Bahçesaray’dan güney-do u tarafında yer alan köylerde konu ulan a ızlarda O uz Türkçesi etkisi görülmektedir. Fakat *Töle*, *Teberti*, *Süyür Ta* köylerinde konu ulan a ızlar Kırım Tatar Türkçesinin Orta Diyalekti grubunu te kil etmektedir. Bu köyde konu ulan a ızların söz varlı ı O uz Türkçesi unsurlarını, ekil bilgisi ise daha çok Kıpçak Türkçesi unsurlarını ta ımaktadır. Bu a ızlarda *bol-* yerine daha çok *ol-*, fakat her yerde *bar-* ve *ber-*, *ya mur yava* gibi örnekler kaydedilmi tir. ‘Gitmek’ fiilinin hem *kit-*, hem *ket-* ekilerine ancak Bahçesaray’ın güney-do usunda yer alan *Ulu Sala* köyünde rastlanmaktadır.²⁵

Bahçesaray ehri a zı Kırım Tatarcasının Orta Diyalekt grubunda yer almaktadır. XX. yüzyılın ba ında Edebi Kırım Tatar dili olarak i te bu ehri a zı esas alınmı tir. Fakat bu a ızda geçen bazı örnekler Kırım Tatarcasının Edebi Dilinde bulunmamaktadır. Örne in, Edebi Kırım Tatar Türkçesinde *bular*, *saña* ‘sana’, *ket-* ‘gitmek’, *ol anlar* ‘olmu lar’, *ne yerler*, *kibi* ‘gibi’, *yiber* ‘gönder’ ekinde geçen kelimeler Ba çesaray a zında *bolar*, *sa a*, *kitmek*, *ol annar*, *nıyerler*, *kibik*, *ciber* ekinde kaydedilmi tir.²⁶

Karasuvbazar ehri a zına gelince, bu ehri a zında da birçok hem O uzca hem Kıpçakça özellikler tespit edilmi tir. ehri a zının kuzeyinde ve güneyinde yer alan köylerde Kıpçak unsurlu a ızlar konu ulsa da ehri a zında kar ık dil kullanılmı tir. *Karasuvbazar* a zıyla ilgili (Kıpçak) *men a ıqaman*, *men ketemen*, *tiyme ma a*, (O uz) *ne olacaq*, (hem Kıpçak, hem O uz) *men dünyaya kelmegen olsam*, *degilmen* gibi örnekler kaydedilmi tir. *Karasuvbazar* a zında ‘abla’ anlamında geçen *aba* kelimesi aynı zamanda *Eski-Kırım* ehri a zında da kaydedilmi tir. Kırım’ın do usunda yer alan *Kefe* ehri a zına gelince, bu ehri a zı da Kıpçak Türkçesinin özelliklerini ta ımaktadır.²⁷

Kırım’ın güney-do u bölgesinde O uzca özellikleri fazla olan, fakat Kıpçakça özellikleri de ta ıyan kar ık bir dil Otuz köyü a zında görülmektedir. Sudak köyleri ile kom u olan Otuz köyü günümüzde resmi olarak *Kefe* ehri belediyesine ba lı bulunmaktadır.

Güney Diyalektinin Sudak A ızları

Sudak ve kom u köylerinde konu ulan Sudak a ızları Kırım Tatarcasının Güney Diyalektinin do udaki sınırını olu turmaktadır²⁸. Bu a ızların ses, morfoloji ve söz varlı ı özellikleri Anadolu ve Rumeli’de konu ulan a ızlara çok yakındır. Bu durum O uz Türklerinin Sudak bölgesine yerle meleriyle yakından ilgilidir. Selçuklular döneminde Sudak’ın Anadolu’yla olan sıkı ili kileri Osmanlılar zamanında daha da güçlenmi ti. Osmanlılar bu topraklarda do rudan üç yüz yıla yakın bir süre içinde hâkim olmu lardır. Bu üç yüz yıllık dönemi kapsayan Türk kültürüne ait eserler günümüz Sudak bölgesinde pek kalmasa da, Sudaklıların Anadolu’yla olan sıkı ili kilerini özellikle

²⁴ Henryk Jankowski, *age*, s. 41-42.

²⁵ Henryk Jankowski, *age*, s. 42.

²⁶ Henryk Jankowski, *age*, s. 45-46.

²⁷ Henryk Jankowski, *age*, s. 43-44.

²⁸ Ara tırmalarımız Otuz (ebetovka), Qoz (Solneçnaya Dolina), Toqluq (Bogatovka), Suvuq-Suv (Lesnoye), Taraqta (Daçnoye), Qutlaq (Vesöloye), Ayserez (Mejdureçye), Vorun (Voron), Qapışor (Morskoye), elen (Gromovka) ve Arpat (Zelenogorye) köylerinde yapılmı tir.

yörede konu ulan a ızlar canlandırmaktadır. 1918 *Qoz* köyü do umlu Medine- erife Seitmustafa kızı²⁹ tarafından 1970’li yıllarda Özbekistan’da yazılan bu iir buna iyi bir örnek te kil etmektedir.

ZERAYA BABASINDAN HAT RE

Yazan Katası

*Ya lı umdan Zera qızım
Men giriyim qabire
Bu biyitler menden saña
Olsun dedim hatire*

*Zera qızım men giderim
Sizlere sa lıq-selâmet
Anayıña men seni
Etip gidem emanet.*

*Enverdir benim adım
Ya lı uma doymadım
Ah, neyleyim qarda larım
Dünyada quvanmadım*

*Saba kittim Samarqanda
Geze-geze toymadım
Meger soñki kunum eken
aflet edim duymadım*

*Aq am keldim
Çıqtım kittim i ime
Meger du man tu mu eken
Qaberim yoq pe ime*

*Du man çıktı qar uma
Qast etti ya canıma
Yeti te gel aneçigim
Soñ nefeste yanuma*

*Yeti te gel aneçigim
Ben dünyadan giderim
Soñ nefesde anem senden
Bir razılıq isteyim*

*Zametlerden baqtıñ anem
Baqtıqlarıñ elal et
Qarda larıma asret gidem
Cumlesine selam et.*

²⁹ Medine- erife Seitmustafa kızı benim babaannemin öz karde idir. Medine- erife ninem 1995 yılında Kırım’ın Qoz köyünde vefat etmi tir (Niyar Qurtbilal).

*Qara qaberlerden anem
Ça ır qarda soyumu
Tene ir tahta üstünde
Gorsinler selvi boyumu.*

*Yeti te gel ah sevgilim
Ben dünyadan geçiyim
Soñki nefes qoluñdan
Bir suv ver içeyim.*

*Uzaqlardan sevdim seni
Oynab kuliüb yürmedim
Birdaneçik Zera qızım
Toya-toya sevmedim.*

*Sevdigim, menden diñya geçti
Sizlere sa lıq selamet
Birdaneçik Zera qızım
Olsun saña emanet...*

*ç kimsiye qorlatma
Menden qalan Zeramı
Çoq a latma ardımdan
Qız qarda ım Feranı.
Vesiyetim var Re at, Refat
Ba ucuma geliñiz
Benden qalan Zeramı
Menim uçun seviñiz.*

*Yıqılmasın qabristanım
Re at, Refat yoqlañız
Menden qalan Zeranı
Gul yerine qoqlañız*

*Fesilgen yek qız qarda ım
Qabristanım qoqusın
Uç tezanam bir dayım
Ardımdan Yasin oqusun.*

*Asan a am ta yaptırısın
Mujdaba dayım barmaqlıq
Ya ba imdan barmaqlıq
Oldumu maña lâyıq*

*Uzaqdaki babama
Verñiz qara qaberler
Yati te gel babaçı ım
Azır oldu qabirler*

Ana-baba zevqını
Ettiñiz maña yalan
Eger lâzım gorirseñ
Gel qabirimi dolan

Söylecek olsam derdim çoq
çimde qaldı sözlerim
Endi vaqit tamam oldu
Yumuldu qara közlerim.

Anam arıba ucumda
Balam, diyib a layur
Ba ındaki qıyı ından
Çeñelerim ba layır.

Ba ındaki aq alını
Aldı örttü betime
Anam nasıl dayanırsıñ
Bu dayanmaz derdime

Qarda larım qıymay, qıymay
Qoyacaqlar qabire
Bu biyitler soy sopuma
Benden olsun hatire.

Medine- erife Seitmustafa kızı bu iiri 28 ya ında vefat eden Enver o lu için yazdı ı bilinmektedir. iir toplam 23 beyitten olu maktadır. Sudak a zıyla yazılan bu iirde *giderim; etip gidem emanet; benim adım; ah, neyleyim; yeti te gel aneçigim, ben dünyadan giderim, a layur, ba layır* gibi örnekleriyle kimi zaman Anadolu Türkçesine, kimi zaman da *keldim, toymadım, bir razılıq isteyim, içeyim, birdaneçik, yumuldu qara közlerim, qız qarda ım Feranı, menden qalan Zeranı* gibi örnekleriyle de XX. yüzyıldan itibaren kullanılan Edebi Kıırım Tatar Türkçesine müracaat edilmi tir. *Men giriyim qabire, ya lı uma doymadım, dünyada quvanmadım, saba kittim, geze-geze, çıqtım kittim i ime, meger du man tu(ü) mu(ü) eken, qara qaberlerden, dünyadan geçiyim, iç kimsiye* gibi örnekler tamamen bölge a zının özelliklerini yansıtmaktadır.

Sudak bölgesinde konu ulan a ızların özelliklerini *ol-, var-, ver-, var,* ‘gitmek’ anlamında kullanılan *kit-* (~ *çit-*), *angi* ‘hangi’, *o, olar, ya mur ya ay, a ladı, bir yere varmu lar, degilim ~ dögülüm* gibi örnekler belirtmektedir.

Günümüzde ya lı Sudaklılardan derlenen a a ıdaki metinler Sudak a ızları ile ilgili genel durumu yansıtır niteliktedir:

Fadime Osman (1932 Do umlu, Taraqta Köyü):

Taraqta köyümüz em dülber, em ye ll k. Bu Baqata lar, bu Taraqta qayaları. O qadar dülberl k vardı bunda. Evler çardağ-çardağ, azbarlarında quyuları. O tut d rekler göge yeterd ucları. Öle dülber köydü bu...

Varvara Kozentsova (1924 Do umlu, Qoz Köyü)³⁰:

Tatarlardan barabar do duq..., do dum, Tatarlardan barabar östüm, mektebe Tatarlardan vardım, tütiin tarlalarında Tatarlardan çalı tım. O Tatar qızları mennen büyüktü. Eps . Ama men mekteb biraqtım, oqumadım. Onnan soñ i e vardım, çıqtım. Pek mabett k. Pek mabet ya adıq. “Sen Qazaqsñ” - diye b r kimse b r söz söylemed . Babamı da seviylerd . Babam da erkez . Babam da b r kimsiye sen Tatarsñ, men Qazaqm... B r... b r sözümüz yoqturdu...

...Ocularımız? Ocularımız da güzeld . Ablakim ocamız, o b z m horumuz, oyunumuz. B z nede, Suda a da varyıdık, Aqmecite de varyıdık. B r nc yer de altydık. Avu b z m qızlarımız pek güzel çılñaylar. B rdenes evqa..., Muhtarova evqa vardı, rametl ...

...Ba ta vayenniylar geld . Babam ded : “Bu b r qayırsız... Vayenniylar.... Azbar azbardan gez p erkez yazaylardı. Onan soñ b r saba erte ged ler: “Evden qapıñız açmañız, b r yere çıqmañız ” - ded ler. Soñ pencereden baqsaq... B z m azbarda Tatarlar da vardı. Avle ev m z, b z m ev m z, Tatarlarıñ evler . Onnan soñ, baqayım... Onda gird ler, ah, a lamaya ba ladılar. Soñ dayanmadı babam. Çıqtı. Darılsalar da çıqtı. “Vay, Alö a, b z çıqarıylar” ded ler. te, öle duyduq, onnan soñ... Ama b z azbardan b r yere çıqartmadılar. Ama, kim? B r dostum gel p b zden salıqla tı. Emne, Babakayeva Emne. Nasıl oldu? Çares n tapıp ged . A te, bekim... men pek çoq a ladım. Pek çoq yandım dosta. Avle çoq dostuñ olup ta, eps n sürgün et(se)ler de, yanmassıñmı? Yandım. Pek yandım...

Pek arzıladım. Babamnan, ablamnan Tatarca laf ett k. Men m büyük ablam Sudaqtan gese: “A, kadem!”. O maña Rusça söylemiyd , “A kadem”, derd . Tatarca laf etiyd k. Unutmadım...

Zelaqa Mamut, (1930 Do umlu, Qutlaq Köyü):

Bellerine u a ba lardılar, son çekmen giyerd ler... isa çekmen, uzun çekmen, kürk... ter den, isa kürk, uzun kürk olurdu, o da erkez n olmay, avu malı... nes olan adamların...

So ma diyen iy... yünden olsa gerek... Onu anda to ırdılar eken? Su geçirmiy, ızım,... alın olıy o. Ondan babamın alvar tumannarı vardı, çekmen vardı, ba lı lı çekmenler... Ya mur ya sa giyeyd r da olar onu... son maldan gelende, avu büyük çekmen ne able çalman yapaylar, “çalman” diyeler, able tı ırçı lay da çekmen n içine oyaca iyini oyıp abu omzundan ar asına ba lay. Son çoban taya tı vardı babamın, avu ucu yır a lı olıy. ...Oynasalar görüysññız, ya, o yır a t... ula tutaylar, uzuları tutaylar, ... oyun tutma içün aya ndan, aya ndan...

Tuvar ba anlara... “tuvarçı” diyeler oña, “tuvarçı”. Kalhozın tuvarını ba ay, al in tuvarını ba ay... Menim babam kalhozın pütüin pen r n yapardı, yaptırırđı çobanlara... Balaban tı la, (“ tı la” diyeler oña)... biz varytı çoban balları, elimize uzun ızılçı çubu ları, aydayıp geliyik ayvandan, abrada b r çoban, avrada b r çoban otruy, ögler ne balaban... avu. çekekler var, “çelek” ded g , ...avu... a açtan yapılmı op alar olar, oña sa aylar, qoyınları, son pen r yapaylar. Ba ta gendiler ne yapmı lar, son, kalhoz olan son, kalhozın pen r n babam yapardı. O peyn rler ket r p Suda a zdavat etiyler... Ükümete... Ükümet sataydır da onu ebet...

³⁰ II. Dünya Sava ı devrinden önce Kırım’da do up büyüyen Ruslar veya ba ka bir millete mensup olan insanlar genellikle oturdukları yörenin Kırım Tatarcasını konu urlardı. 1944 yılına kadar Qoz köyünde Kırım Tatarlarıyla beraber ya amı Bayan Varvara Kozentsova buna iyi bir örnektir. Orijinal Qoz köyü a zıyla konu an Varvara Hanım günümüzde Qoz köyünde ya amaya devam etmektedir. Varvara Kozentsova’nın bu konu ması 2010 yılında Kırım Tatar televizyonu ATR tarafından Qoz köyü hakkında “Qırım seyaatları” belgesel filminde yayınlanmı tır. Belgeselin sunucusu ve müellifi: Tamila Abduveliyeva, yönetmeni: Vladlen Melnikov, ba editör: evket Memetov, operatörler: Rıza Veli, Fatima Osmanova.

Osman Oca (1921 Do umlu, Arpat Köyü)

Arpat küçük köy edi... Cami var edi. Cami bizim la an maalesine edi, ... mektep var edi. Mektep var edi dörtüncü klasace, son aps ora kiter ediler. Men kendim i te Xaps ora o udum.

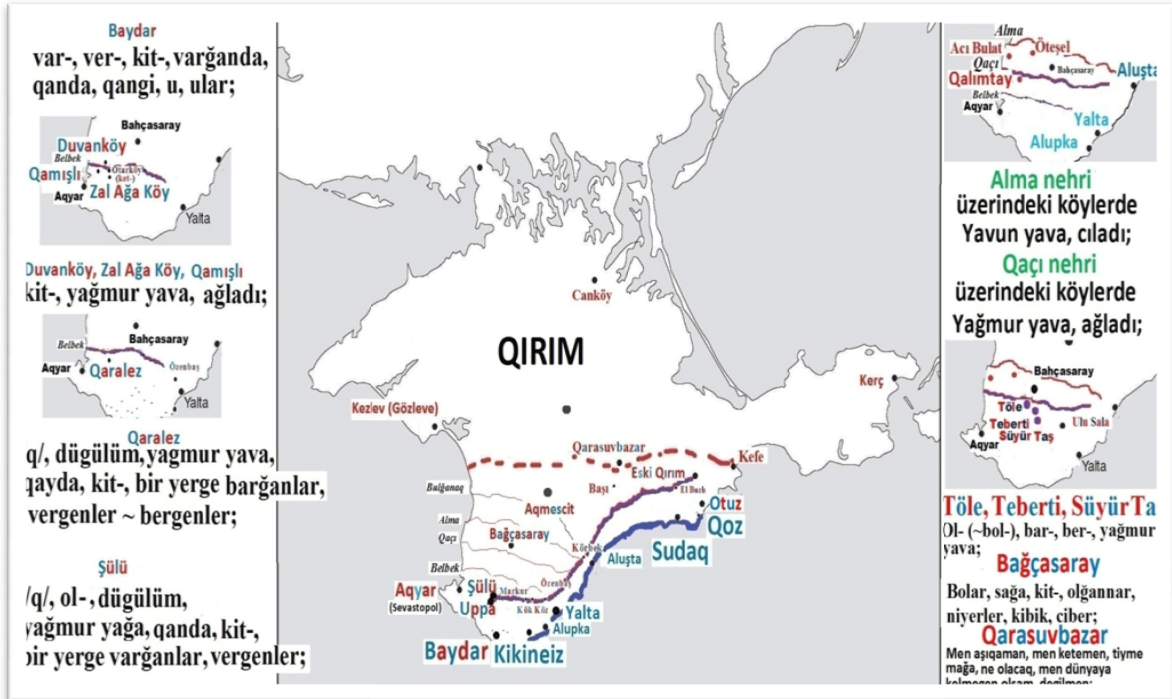
Çe me Arpata bir yerde var edi, o da Çe me maalesine, a bunda. uyu var edi: Caminin ögne var edi, son Yu arı maalenin uyusu var edi, A a ı maalenin uyusu var edi. uyu ço edi ...

Ba çaları özennen suvarır ediler. Mina abrası dıgırmen edi... Ba çanın içine dıgırmen... Bu gölün yeri çirezlik edi. ...

Yalı boyu er bir iynen o ra ır edi. Öle tembel al degil Tatar al ı. Tatar al üküt-met boyunca tütünnen o ra ır edi, anna ıldımı? Son, bizim koy tütünden a sar edi... meyvası ço edi, ayvancılı ço edi. Kalxozın olsun, al ın olsun... ayvan ço edi. Ana tütün, ba -ba ça, ayvan...

Oraya deyler Çaptırma. ...E, Yala lar... Onda varıp ballar yuvunur ediler, adınlar yuvaca eylelerini ketirir ediler... Su özen içine a ar edi.

Günümüzde özellikle ya lı insanlar tarafından konu ulan Kırım Tatar Türkçesinin a ızları, Edebi Kırım Tatar Türkçesi gibi Rusçanın hâkim oldu u bir ortamda ya atılmaya çalı lmaktadır. Bu a ızlar ciddi biçimde tehlike altında bulunmaktadır. Kırım Tatar a ızlarının ara tırılması bu co rafyanın geçmi i ve gelece i için son derece önemlidir.

Sudak A zı Haritası

KAYNAKLAR

- 📖 ACAR, Kenan, **Kırımlı Bekir Sıdkı Çobanzade (Dilcili i ve Edebiyat Ara tırmacılı ı)**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 791, Ankara 2001.
- 📖 BU AKOV, V. A., "Semantiçeskiy analiz kımskih oykonimov s topoformantami *-sala, -köy, -el/-eli* i affiksom *-lar ~ -ler*", **Sovetskaya Tyurkologiya**, S. 2, 1989, s. 40-49.
- 📖 ÇOBANZADE Bekir, **Qırım Tatar İmiy Sarfı**, Qırım Ükümet Ne riyatı, Aqmescit 1925.
- 📖 _____, **Qırım Tatar İm-i Sarfı**, (Haz.: Nariman Seyityahya), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- 📖 F SHER Alan, **Kırım Tatarları**, (ngilizceden Çev: E ref B. Özbilen), Selenge Yayınları, stanbul 2009.
- 📖 JANKOWSK Henryk, **Jezyk Krymskotatarski**, Warszawa, Wydawnictwo Akademickie "Dialog", 2010.
- 📖 KIRIMLI Hakan, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 2010.
- 📖 KURNAZ Cemâl, ÇELT K, Halil, **Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı**, Kültür Bakanlı ı Yayınları, Ankara 2000.
- 📖 ÖZCAN Kemal, "Kırım Hanlı ı'nın Kurulu Süreci: Yarımada Tatar Hâkimiyetinin Tesisi", **Karadeniz Ara tırmaları**, S. 5, Bahar, 2005, s. 26-36.
- 📖 SAMOYLOV Ç A. N., "K istorii kımskotatarskogo literaturnogo yazıkı", **zbranniye trudi o Krıme**, (2000), Simferopol': "Dola", 1927, s. 188-195.